

MTA Doktori Értekezés Tézisei

**A PORFIRINEK KÖLCSÖNHATÁSAINAK NÉHÁNY BIOFIZIKAI
ASPEKTUSA**

CSIK GABRIELLA

**SEMMELWEIS EGYETEM
ÁLTALÁNOS ORVOSTUDOMÁNYI KAR
BIOFIZIKAI ÉS SUGÁRBIOLÓGIAI INTÉZET**

**Budapest
2019**

Bevezetés

A porfirinek sokrétű és változatos szerepet játszanak a természetben. Molekulaszerkezeti variabilitásuk és változatos molekuláris környezetük révén fotofizikai, kémiai, fiziko-kémiai tulajdonságaik igen széles skálán változhatnak. Ez a változatosság tovább növelhető különböző ionokkal/molekulákkal alkotott komplexeik illetve konjugátumaik révén. Ennek a változatosságnak köszönhető, hogy évtizedek óta számos tudományterület kutatási repertoárjában vannak jelen a porfirinekkal kapcsolatos kérdések, így foglalkoznak tulajdonságaik elemzésével, fotokémiai reakcióik leírásával, biológiai/fotobiológiai szerepük feltárásával, új származékaik szintézisével.

Az orvostudományban az utóbbi évtizedekben a porfirinek fotodinamikus terápiában (PDT) betöltött szerepe kapta a legnagyobb figyelmet. A fotodinamikus hatás alapja a porfirinek gerjesztése nyomán lejátszódó elektron- vagy energiatranszfer. A keletkező reaktív gyökök és szingulett oxigén sejtdestrukciónhoz vezető oxidációs folyamatokat indítanak el.

A tumorterápia mellett látunk klinikai példákat a fotodinamikus reakció (PDR) felhasználására az időskori makula degeneráció kezelésében, atheroscleroticus plakkok eltávolításában vagy nem malignus bőrgyógyászati kórképek terápiájában. A fotodinamikus reakció destruktív hatásán alapul annak antimikrobiális alkalmazása is.

A PDT-vel kapcsolatos kiterjedt klinikai vizsgálatok, kiemelten az 1970-es években kezdődtek és vezettek a Photofrin® készítmény kifejlesztéséhez, amelyet a mai napig is használnak a klinikumban. A Photofrin® hátrányos tulajdonságai, mint az elhúzódó retencia a bőrben, az aggregációs hajlandóság, a kis abszorbancia vörös tartományban vezettek további fényérzékenyítők, az u.n. „második generációs” készítmények tervezéséhez, előállításához és az azokkal kapcsolatos kutatásokhoz. A második generációs származékok közül különösen sikeresnek bizonyultak a bizonyos klorin és bakterioklorin származékok.

Számos törekvés irányult arra is, hogy a már ismert szerkezetű porfirin típusú fényérzékenyítők hatékonyságát fokozzák oldhatóságuk növelése, aggregációs hajlandóságuk csökkentése, szelektív felhalmozódásuk fokozása illetve sejten belüli lokalizációjuk módosítása révén. Az erre irányuló stratégiák közül különös figyelmet érdemel a különböző fényérzékenyítő konjugátumok tervezése, szintézise. A konjugált származékok közül kiemelt szerepet kaptak az aszimmetrikus szerkezet kialakítását lehetővé tevő, a hidrofób/hidrofil karakter finom szabályozására alkalmas, és így a vízzoldékonyság fokozását biztosító mezo-szubsztituált porfirin származékok, ezek között is a mono- és diszacharid konjugátumok, amelyekben a planáris szerkezetű tetrafenil-porfirin fenil csoportjához kapcsolódik a szénhidrát részlet. Ezekben a vegyületekben a sejten belüli lokalizáció szempontjából kritikus méret, elektrondenzitás, térszerkezet, hidrofób/hidrofil karakter hangolható a szacharid partner szerkezetének, méretének, a szubsztituensek orto- vagy para- pozíciójának, illetve a fenil csoportok egyéb szubsztituenseinek megválasztásával. A szénhidrát részlet jelenléte ezen felül

előnyös lehet a sejtekkel való kapcsolat kialakításában is, amennyiben sejtfelszíni receptorokhoz való kötődést tesznek lehetővé.

A porfirin típusú vegyületek célbajuttatásában kiemelkedő stratégia lehet oligopeptidek kapcsolása a fényérzékenyítő molekulához. A peptid kiválasztásában több megközelítés ismert. Történtek vizsgálatok sejtpenetráló peptid, oktaarginin konjugátumokkal, vagy a tumorok körüli erek falában elhelyezkedő vascular endothelial growth factor specifikus heptapeptidek konjugátumaival. A fényérzékenyítő-oligopeptid konjugátumoknak egy speciális csoportját képezik azok a vegyületek, amelyek szintézisének célja nem a humán sejtekben, hanem a patogén mikroorganizmusokban való felhalmozódás fokozása.

A fényérzékenyítő vegyületek konjugátumainak szintézisében egy, a fentiekől merőben eltérő stratégia az, amikor a cél nem a PS célba juttatása, hanem maga a PS a konjugátum célbajuttató komponense. A három illetve négy pozitív töltést hordozó porfirin származékokról ismert, hogy nagy affinitással kötődnek nukleinsavakhoz. Ennek alapján feltételezhető volt, hogy ilyen kationos porfirinekkal konjugált molekulákat a porfirin segítségével a nukleinsavak környezetébe lehet juttatni, ahol megváltoztathatják a nukleinsav térszerkezetét és így befolyásolhatják működését.

Porfirin származékok kötődése és lokalizációja modell membránokban

A fényérzékenyítő vegyületek sejten belüli elhelyezkedésének kiemelten fontos szerepe van a hatásmechanizmusuk és a kifejtett hatás eredményessége szempontjából. Ennek háttérében az áll, hogy az indirekt fotoreakcióban megjelenő citotoxikus reaktív ágensek élettartama rövid, tipikusan 40 ns-nál rövidebb, így hatótávolságuk is korlátozott, átlagosan 20 nm. Ezért a fényérzékenyítő vegyületek sejten belüli elhelyezkedése egyúttal meghatározza a kialakuló fotokémiai sérülések helyét is.

A sejten belüli lehetséges támadáspontok közül kezdetektől különös figyelmet kapott a sejtmembrán. A membránnal kialakított kapcsolat megismerése fontos a PDT hatásmechanizmusának megértése, új fényérzékenyítő vegyületek tervezése, az eljárás hatásosságának fokozása szempontjából.

Az egyik alapvető kérdés egy porfirin származék várható kötődési készsége a membránhoz. Ez megfelelően tanulmányozható különböző összetételű liposzómák, mint membrán modellek felhasználásával. A liposzómák lehetőséget adnak a porfirin származékok asszociációját befolyásoló fiziko-kémiai paraméterek, a fotobiológia hatékonyságot módosító fotofizikai jellemzők vizsgálatára, a fotobiológiai hatásmechanizmus részleteinek feltárására.

A porfirinek fotokémiai hatékonyságát a membrán kötődési hajlandóságon túl befolyásolhatja a lipid kettős rétegen belüli lokalizációjuk. Csak a foszfolipid kettős réteget tekintve, a porfirinek három különböző elrendeződésben kötődhetnek a membránhoz. Elhelyezkedhetnek a poláros fejcsoport-víz határrétegben, a lipid oldalláncok nyaki, poláros fejcsoportokkal határos részében vagy az apoláros oldalláncok környezetében a láncokkal párhuzamosan illetve a lipid kettős réteg határán.

A porfirin származékok liposzómában való lokalizációját tanulmányozhatjuk azok saját fluoreszcencia jelének detektálásával például a kötött porfirin anizotrópiájának meghatározásával vagy „site-selective” fluoreszcencia spektroszkópiával. A porfirinek saját fluoreszcens jelének kihasználásán túl alkalmazhatunk az egyes lipid régiókat specifikusan jelölő fluoreszcens vagy ESR jelet szolgáltató spinjelző molekulákat illetve ismert lokalizációjú quenchereket. Ilyenkor a jelölő molekula által szolgáltatott jel változásából következtethetünk a porfirin azonos régióban való elhelyezkedésére. Ez utóbbi módszerek előnye lehet a lokalizáció pontosabb meghatározása. Kockázatuk, hogy a jelző vagy quencher maga is módosítja az eredeti lipid környezetet.

Munkám során elemeztük, hogy milyen tényezők befolyásolják a fényérzékenyítő lipid kettős rétegen belüli elhelyezkedését, különös tekintettel a porfirin szerkezetére. A választott glikozilált porfirinek vegyületcsaládjának képviselői lehetőséget nyújtanak a molekulaszervezet „finom hangolására”, így a porfirin lokalizációja és a molekulaszervezet közötti kapcsolat részleteinek tanulmányozására.

Porfirin származékok kötődése nukleinsavakhoz

Számos olyan kisméretű ligandum ismert, amely a nukleinsavakhoz, kitüntetetten a kettős szálú DNS-hez nem kovalens módon kötődik. Ezt vagy a kötődő molekula planáris aromás szerkezete, vagy megfelelő térszerkezete és a cukor-foszfát láncsal elektrosztatikus kölcsönhatás kialakítására alkalmas töltéseloszlása teszi lehetővé. Az előbbi a fő kötődési módok közül a bázispárok közé történő interkaláció, az utóbbi a cukor-foszfát láncok részvételével kialakuló, úgynevezett külső kötődés számára biztosít kedvező feltételeket.

A porfirin származékok közül a pozitív töltést hordozó származékokról volt feltételezhető, hogy nukleinsavakkal képesek a fent leírt kötési módok kialakítására. A kationos porfirinek alapvegyületének tekinthető 5,10,15,20-tetrakis(1-metil-4-piridinio)porfirin (TMPyP) DNS iránt mutatott affinitása több mint 30 éve ismert és kiterjedten vizsgált jelenség. Az irodalomban konszenzus van arról, hogy a TMPyP mindkét típusú, nem kovalens kötéssel kapcsolódhat a kettős szálú DNS-hez.

Kezdetektől észszerűnek mutatkozott a kötődési módok könnyebb elemzése érdekében a kétféle kötött állapotot külön mintákban előállítani és elemezni. Erre lehetőséget ad a két fő kötési mód eltérő bázispreferenciája. Az egyes kötött állapotok elkülönített jellemzésére alkalmasnak bizonyultak a csak A-T illetve csak G-C tartalmú szintetikus kettős szálú oligo- illetve polinukleotidok. A másik lehetőség az egyes kötött formák diszkrét előállítására a szabadbázisú vegyület megfelelő komplexképzése valamely fématommal.

A kötött állapot kialakulása jellegzetes változásokat idéz elő a TMPyP abszorpciós és fluoreszcencia spektrumában, fluoreszcencia élettartamában. A DNS-bázisok és a kromofór közelségére utaló bizonyíték a Förster-féle rezonancia energiatranszfer létrejötte, amikor a bázisok abszorpciós maximumán ($\lambda=260$ nm) gerjesztve a rendszert, a TMPyP -re jellemző

emisszió jelenik meg. A cirkuláris dikroizmus (CD) spektroszkópia szintén szolgáltathat bizonyítékot a kötött formák megjelenésére, az egyes kötött formák azonosítására.

A TMPyP, illetve különböző fémkomplexeinek kötődése homogén bázisszekvenciájú oligo- és polinukleotidokhoz bizonyított, és a két kötési forma azonosítása és széles körű jellemzése is megtörtént. A vegyes bázis-összetételű, természetes DNS-hez való kötődésről kevés adat áll rendelkezésre. Még inkább így van ez a kötött formák mennyiségére, mennyiségi megoszlására vonatkozóan.

Munkánk során arra kerestünk választ, hogy a kationos porfirinek ismert kötött formái azonosíthatók-e természetes, kettős szálú polinukleotidok jelenlétében. Tovább lépve arra is kíváncsiak voltunk, hogy létrejönnek-e ezek a kötött formák akkor is, ha a polinukleotid nem izolált formában, hanem nukleoprotein komplexek alkotórészeként van jelen a rendszerben. A kötött formák azonosításában elsősorban a különböző spektroszkópiai módszerek által szolgáltatott eredmények összehasonlító elemzésére támaszkodtunk.

A fotodinamikus reakció antimikrobiális alkalmazása

A PDR antimikrobiális hatását számos területen bizonyították. Eredményesen inaktíválhatja mind a Gram(+) mind a Gram(-) baktériumokat. Ezek az alkalmazások ígéretesek és fontosak lehetnek a rezisztens törzsek elleni védekezésében, biofilmek komponenseinek inaktivációjában, periodontális kolóniák visszaszorításában, víztartalékok fertőtlenítésében.

A plazmában található vírusok fotokémiai úton történő eliminálásával az 1980-as évek elején kezdett el célzottan foglalkozni az orvostudomány. Az elsők között merült fel a fenotiazin származékok, mint fényérzékenyítők kipróbálása a vérkészítmények fotodinamikus fertőtlenítésében. A metilénkék hatékonyan szenzibilizálja több, extracelluláris, burokkal rendelkező vírus fotoinaktivációját, de mellékhatásai miatt alkalmazása csak sejtmentes környezetben engedélyezett. Európa-szerte alkalmazzák például a THERAFLEX MB-PLASMA® komplex készítményt a plazma vírusszennyeződésének inaktiválására.

A PDR potenciális támadáspontjai lehetnek a peplont alkotó telítetlen zsírsavak és fehérjék, a fehérje kapszid, a magfehérje vagy a nukleinsavak. Az a tény azonban, hogy a MB peplonnal rendelkező vírusokat képes inaktíválni jelzi, hogy ebben az esetben a molekuláris támadáspont(ok) a peplon alkotói között keresendő(k). Az irodalomban kevés adat áll rendelkezésünkre a telítetlen zsírsavak oxidatív sérüléseinek a vírusinaktivációban betöltött szerepéről, de közvetett bizonyítékok alapján mégis azt mondhatjuk, hogy ez nem elhanyagolható. Több szerző részletesen vizsgálta és azonosította a fehérjékben kialakuló sérüléseket. Éppen a fehérjékben okozott fotokémiai sérülésekkel magyarázhatók a metilénkékekkel szenzibilizált fotodinamikus kezelések mellékhatásai is, így a plazma fehérjék, alvadási faktorok sérülései, a sejtes elemek fehérjekomponenseinek sérülései.

A mellékhatások kiküszöbölésének egyik lehetséges megközelítése olyan fényérzékenyítő vegyületek alkalmazása, amelyek szelektíven kötődnek a nukleinsavakhoz és szelektíven

károsítják azt. Ezek között szerepelnek az általunk is tanulmányozott kationos porfirin származékok.

Az antivirális hatás tesztelésének elfogadott módja – még a patogén vírusokon való kipróbálást megelőzően – a hatékonyság és hatásmechanizmus vizsgálata bakteriofágokon. A bakteriofágok alkalmas modelljei lehetnek mind a peplon nélküli (Q β , λ , T sorozat) mind a peplonnal rendelkező (PM2, PRD1, Φ 6) patogén vírusoknak. Genomjuk modellezheti mind az RNS (Q β , Φ 6, MS2), mind a DNS örökítő anyagú vírusokat (T sorozat, λ , PM2). A bakteriofágokon nyert adatok megalapozhatják a PDR patogén vírusokon való alkalmazását, hasznos adatokat szolgáltathatnak a kezelések hatékonyságának optimalizálásához.

A TMPyP - DNS és TMPyP - T7 nukleoprotein komplex kölcsönhatásaink általunk elvégzett elemzése megfelelő alapot biztosított ahhoz, hogy a TMPyP fotodinamikus hatékonyságának és a fotoreakció mechanizmusának elemzésén túl arra is választ keressünk, hogy melyek a vírusinaktiváció optimális körülményei; valóban biztosítható-e a sérülések szelektív lokalizációja a porfirin szelektív kötődésével.

Célkitűzés

1. A glikozilált porfirinek származékok és modellmembránok kölcsönhatásának elemzése

Arra kerestünk választ, hogy

- milyen tényezők befolyásolják a fényérzékenyítő kötődését a membránhoz; a porfirin szerkezete és a modellmembrán lipidösszetétele milyen hatással van a folyamatra.
- a porfirin származék szerkezete hogyan befolyásolja annak lipid kettős rétegen belüli lokalizációját

2. Kationos porfirin származékok és peptid konjugátumaik kötődése DNS-hez és nukleoprotein komplexhez, a kötődés kvantitatív és kvalitatív jellemzése

Arra kerestünk választ, hogy

- az interkaláció és a kisárok kötődés, mint a kationos porfirinek kötött formái kimutathatók illetve azonosíthatók-e természetes, kettős szálú polinukleotidok jelenlétében.
- létrejönnek-e ezek a kötött formák akkor is, ha a polinukleotid nem izolált formában, hanem nukleoprotein komplexek alkotórészeként van jelen a rendszerben.

A kötött formák azonosításán túlmenően célul tűztük

- a kötött formák mennyiségi jellemzését, a kötött porfirin egyes kötött formák közötti megoszlásának meghatározását mind természetes kettős szálú DNS, mind az azt tartalmazó nukleoprotein komplex jelenlétében.
- kationos porfirinek kötési módok közötti megoszlását befolyásoló tényezők vizsgálatát, így a DNS bázisösszetételének, a porfirin származék töltésének, a környezet ionösszetételének és ionerősségének hatását a folyamatra.

3. A porfirin származékok kötődése és fotoreakciója által okozott szerkezeti és funkcionális változások jellemzése

Célunk volt

- a glikozilált és kationos porfirin származékok, porfirin-peptid konjugátumok DNS és nukleoprotein komplex szerkezeti stabilitására gyakorolt hatásának elemzése;
- a T7 bakteriofág porfirin származékok kötődése által, de fény közreműködése nélkül (u.n. sötét reakció révén) okozott inaktivációjának kvantitatív jellemzése; az egyes származékok hatékonyságának összehasonlítása.
- a szabad gyökök illetve a szingulett oxigén jelenlétének, vagyis az I. illetve II. típusú fotokémiai reakció fotoszenzibilizált vírusinaktivációban játszott szerepének kimutatása.
- a glikozilált és kationos porfirin származékok fotokémiai reakciói által indukált fáginaktiváció mértékének meghatározása
- DNS-hez kötődő származékok esetén a kötött és szabad formák fotokémiai hatékonyságának összehasonlítása
- a fotokémiai reakciók következtében a nukleoproteinek – T7 bakteriofág és nukleoszóma – és az azokból izolált nukleinsav komponensek termikus stabilitásában bekövetkezett változások elemzése.

Választ kerestünk arra a kérdésre, hogy valóban biztosítható-e a fotokémiai sérülések szelektív lokalizációja a porfirin szelektív kötődése révén.

4. Kationos porfirinek és peptid-konjugátumaik sejten belüli lokalizációja

Arra kerestünk választ, hogy

- hogyan befolyásolja a porfirin töltése és a konjugátum szerkezete a sejtekben való felhalmozódást
- az izolált DNS-hez/nukleoprotein komplexhez való kötődés alapján várható-e a porfirin származék lokalizációja a sejtmagban.
- a sejten belül mely sejtalkotókban lokalizálnak a kationos porfirinek és peptid-konjugátumaik.

Anyagok és módszerek

Pufferek

A T7 bakteriofágok tenyésztéséhez valamint a liposzómák készítésénél foszfát puffert (20 mM KH_2PO_4 , 40 mM Na_2HPO_4 , 20 mM NH_4Cl , 1 mM MgSO_4 ; pH 7,4; $\mu=124$ mM) használtunk. A T7 bakteriofággal és az abból izolált DNS-sel végzett fáginaktivációs illetve spektroszkópiai méréseink során, Tris-HCl (pH 7,4) puffert alkalmaztuk. Az oldatok 70 mM teljes ionerősség esetén 20 mM, nagyobb ionerő esetén 40 mM tris-(hidroximetil)-aminometánt (Tris-t) tartalmaztak. A végleges ionerősséget telített NaCl megfelelő mennyiségének hozzáadásával értük el. A pH beállításához 10 M-os sósavat használtunk. A kétértékű ionokkal

(Ca²⁺, Mg²⁺, Cu²⁺, Ni²⁺) kiegészített fenti Tris-HCl pufferekben a kérdéses ionok koncentrációja, telített klorid ill. szulfát sóik oldatának megfelelő elegyítése után minden esetben 1 mM volt.

Porfirin származékok és porfirin-peptid konjugátumok

A dolgozatban bemutatott vizsgálatokban szereplő *neutrális* mezo-szubsztituált porfirin származékok a *glikozilált* 5,10,15,20-tetrakis(2-β-D-glükózil-fenil)porfirin (TP(2-OGluOH)₄P), az 5,10,15,20-tetrakis(4-β-D-glükózil-fenil)porfirin (TP(4-OgluOH)₄P), az 5,10,15-trisz(4-β-D-glükózil-fenil),20-fenilporfirin (TP(4-OgluOH)₃P), az 5,10,15-trisz(4-β-D-galaktozil-fenil),20-(2',3',4',5'-pentafluorofenil)porfirin (TPF5(4-OGalOH)₃) valamint az 5,10,15,20-tetrakis(4-β-D-xilozil-fenil)porfirin (TP(4-OXylOH)₄P).

A tanulmányozott, *pozitív töltéssel* rendelkező származékok az 5,10,15,20-tetrakis(1-metil-4-piridinio)porfirin (TMPyP), az 5,10,15-trisz(1-metil-4-piridinio),20-monofenilporfirin (TMPyMPP), az 5,10,15-trisz(1-metil-4-piridinio)20-mono-(4-karboxifenil)porfirin (TMPCP) valamint az 5,10-bisz(1-metil-4-piridinio)-15,20-di-(4-karboxifenil)porfirin (BMPCP).

A BMPCP és TMPCP tetrapeptid konjugátumait: NH₂-Lys(TMPCP-Ala-D-Ala-Ala)-CONH₂ (TMPCP-4P) és NH₂-Lys[Lys(Ala-D-Ala-Ala-BMPCP-Ala-D-Ala-Ala)]-CONH₂ (BMPCP(4P)₂) és az elágazó láncú poli[Lys-(DL-Ala)_m] (AK) polipeptiddel képzett konjugátumot (TMPCP-AK) Mező Gábor és mtsai (MTA-ELTE Peptidkémiai Kutatócsoport) készítették és jellemezték. Az elágazó láncú polipeptid polilizin gerincének átlagos polimerizációs foka $\overline{DP}_n=250$, a DL-Ala/Lys mol/mol aránya 2,7, a [Lys-(DL-ALA_{2,7})] monomer egységek átlagos móltömege 320 Da.

Liposzómák előállítása és jelölése

A lipid-porfirin kölcsönhatások vizsgálatára kis unilamelláris liposzómákat (SUV) állítottunk elő. A foszfolipidet kloroformban oldottuk fel, majd az edényt folyamatosan forgatva az oldószert légritkított térben elpárologtattuk. Ezután a lipid filmet foszfátpufferbe szuszpendáltuk, majd a szuszpenzió kitisztulásáig kezeltük ultrahanggal (MSE Ultrasonic Disintegrator; A=8μm, f=23kHz, P=15W). A liposzómák méretét fényszórásméréssel (ALV Goniometer, Spectraphysics 124B He-Ne lézer, P=10 mW, λ=632.8 nm) ellenőriztük.

A porfirinek kötődési vizsgálatait neutrális fejcsoportú 1,2-dimirisztoil-*sn*-glicero-3-foszfatidilkolinból (DMPC) és DMPC és negatív töltésű fejcsoportú 1,2-dimirisztoil-*sn*-glicero-3-foszfatidilglicerol (DMPG) 9:1 (mol/mol) arányú keverékéből készített liposzómákon végeztük.

DMPC és DMPC/DMPG liposzómák fejcsoport régiójának illetve szénhidrogénlánc régiójának fluoreszcens jelzésére 8-anilino-1-naftalinszulfonsavat (ANS) illetve 1,6-difenil-1,3,5-hexatriént (DPH) használtunk. A jelzők fluoreszcencia élettartamának illetve anizotrópiájának mérése során a mintákat λ_g=398 nm-en (ANS) illetve λ_g=357 nm-en (DPH) gerjesztettük, az emittált jelet λ_{em}=480 nm-en (ANS) illetve λ_{em}=450 nm-en (DPH) detektáltuk.

A liposzómák lipid régójának elektron spin rezonancia spektroszkópiai vizsgálatához 1,2-dipalmitoil-*sn*-glycero-3-foszfadilkolin (DPPC) és 1,2-dioleoil-*sn*-glicero-3-foszfadilkolin (DOPC) felhasználásával 70:30 illetve 85:15 (mol/mol) összetételű liposzómákat készítettünk. A liposzóma membránt különböző mélységekben, így a fejcsoportnál, a szénhidrogén lánc középső és terminális részén vizsgáltuk különböző spinjelölők segítségével. Spinjelzésre 5-doxyl-, 7-doxyl-, és 12-doxyl-sztearinsavat valamint 16-doxyl-sztearinsav jelölőt használtunk.

T7 bakteriofág preparátum készítése és DNS izolálása

T7 bakteriofág (ATCC 11303-B7) preparátumot *Escherichia coli* (ATCC 11303) gazdasejt felhasználásával készítettünk. A tenyésztést és a lizátum tisztítását Strauss és Sinsheimer (1963) módszere szerint végeztük. A fágoldatot tisztítás után CsCl gradiensen koncentráltuk, így 100 mg/ml töménységet tudunk elérni. A preparálási eljárás végén a bakteriofágok körülbelül 30%-a volt fertőzőképes. A mérésekhez a törzsoldat oldószerét a kívánt ionösszetételű puffer oldatra Sephadex™ G-25 (Amersham Biosciences, GE Healthcare, Fairfield, CT, U.S.A.) tartalmú NAP-5™ oszlop felhasználásával cseréltük. A fág oldatok koncentrációját a bázisok átlagos moláris abszorbanciájának ismeretében ($\epsilon_{260}=7,3 \cdot 10^5$ mol bázis $\cdot$ liter $^{-1} \cdot$ cm $^{-1}$) határoztuk meg.

A T7 bakteriofág szuszpenziót 0,5%-os nátrium-dodecil-szulfát oldattal 30 percen át 65 °C-on inkubáltuk, majd a fehérje-SDS komplexet 1M KCl oldattal jégágyon lecsapattuk. A keletkező csapadékot kétszer 10 percen át Eppendorf centrifugán 13000 fordulat/perc (rpm) sebességgel centrifugáltuk (Heraeus Biofuge 13; Pegasus Scientific, Burtonsville, MD, U.S.A., illetve Beckman J2-21; Beckman Coulter, Fullerton, CA, U.S.A.). A felülúszóhoz kétszeres térfogatú hideg etanolt adva a DNS kicsapódik. Újabb centrifugálás (10 perc, 13 000 rpm) után a csapadékot két alkalommal 70 %-os etanol-oldattal mostuk. A DNS-t Tris-HCl (pH 7,4) pufferben, szobahőmérsékleten oldottuk fel. A tisztítás során nyert DNS mennyiségét spektroszkópiai úton ($\epsilon_{260} = 6,67 \times 10^5$ mol bázis $\cdot$ liter $^{-1} \cdot$ cm $^{-1}$), a DNS láncok hosszát gélelektroforézissel, a kettős helikális szerkezet meglétét abszorpciós oladási mérésekkel ellenőriztük.

Nukleoszómák és nukleoszóma DNS izolálása HeLa sejtből

A HeLa sejteket 10 % borjú szérummal kiegészített RPMI-640 médiumban szaporítottuk. A sejtmag illetve a mono- és oligonukleoszómákat tartalmazó frakciót Hammermann és mtsai módszere szerint izoláltuk. A nukleoszómákat tartalmazó frakciót Tris-HCl pufferrel szemben dializáltuk, majd Centricon cartridge (Centricon, MA, U.S.A.) felhasználásával töményítettük. A minták összetételét poliakrilamid gélelektroforézissel azonosítottuk. A mintákban azonosított nukleoszómák 150 bázispárnál nem hosszabb DNS fragmentumokat és ekvimoláris mennyiségben core hiszton proteinek tartalmaztak. A DNS izolálását a T7 bakteriofág DNS-ének izolálására fentebb leírt módszerrel végeztük.

Sejtvonalak, sejtenyésztés

A kationos porfirinek és konjugátumaik sejtbéli felhalmozódását HL-60 (ATCC: CCL-240)

sejten belüli lokalizációját HT-29 (ATCC: HTB-38) sejteken vizsgáltuk. A HL-60 sejt kultúrát 10% hőkezelt borjúsérummal (FCS; Sigma-Aldrich), L-glutammal (2 mM) és gentamicinnel (160 µg/ml; Sigma-Aldrich) kiegészített Iscove's Modified Dulbecco's tápoldatban (IMDM) (Sigma-Aldrich) növesztettük. A HT-29 sejtek tápoldata hasonló adalékokkal kiegészített RPMI-1640 (Sigma-Aldrich) tápoldat volt.

Abszorpciós és fluoreszcencia spektroszkópia

Az elnyelési spektrumokat Cary 4E (Varian Ausztrália) spektrofotométerrel rögzítettük.

A korrigált emissziós és gerjesztési spektrumokat polarizátor-analizátor rendszerrel is felszerelt FS900CD (Edinburgh Analytical Instruments, UK) illetve Fluorolog 4 (Jobin Yvon, Franciaország) spektrofluoriméterrel mértük.

A fluoreszcencia élettartam méréséhez a fent említette FS900CD spektrofluoriméter gerjesztő fényforrását egy 1,5 ns impulzusszélességű hidrogén-töltésű villanólámpára cseréltük, amelynek impulzusszélessége 1,5 ns. A fluoreszcencia élettartamot időkorrelált egyfoton-számlálással határoztuk meg.

A T7 nukleoprotein komplex, valamint a T7 fágból izolált DNS szerkezeti stabilitását optikai denzitásuk hőmérséklettől függő változásán keresztül, az abszorpciós olvadási görbék felvételével vizsgáltuk. A méréseket Peltier hőmérsékletszabályozóval felszerelt Cary 4E spektrofotométerrel a nukleinsav abszorpciós maximumán ($\lambda=260$ nm) végeztük. Meghatároztuk a simított derivált görbék maximum helyeit (T_m : fázisátalakulási hőmérséklet) és a sávok félérték szélességét (w).

Cirkuláris dikroizmus (CD) spektroszkópia

A CD méréseket amino-kámforszulfonsavval kalibrált, PFD-425S Peltier hőmérsékletszabályozóval felszerelt Jasco J-810 spektro-polariméterrel végeztük. A spektrumokat $\lambda=380$ nm és 500 nm között rögzítettük. A spektrum sávok intenzitását a maximumokhoz tartozó moláris ellipticitással ($[\Theta]$ deg $\times$ cm² / dmól) jellemeztük.

A DNS-ben illetve nukleoprotein komplexben bekövetkező szerkezeti változásokra a polimerek CD jelének hőmérsékletfüggő változásából következtethetünk. A T7 fág illetve az izolált nukleoszómák porfirin komplexeinek CD spektrumait $\lambda=220$ nm és 350 nm között rögzítettük 25 °C és 98 °C között. A mintákban a $\lambda=260$ nm-en mért optikai denzitás 1, a bázispár/porfirin molarány 40 (T7) illetve 50 (nukleoszóma) volt. A $\lambda=225$ nm illetve $\lambda=280$ nm-hez tartozó értékeket ábrázoltuk a hőmérséklet függvényében. A görbéket simítottuk, majd a simított adatsorokból számítottuk az olvadási görbék első deriváltját.

Elektron spin rezonancia spektroszkópiái (ESR)

A liposzómák különböző lipid régióiban, a porfirinek kötődésének hatására bekövetkező szerkezeti változásokat ESR spektroszkópiával tanulmányoztuk. Az ESR spektrumokat hőmérsékletszabályozóval felszerelt Bruker-EMX6 X-sávú (9-10 GHz) spektrométerrel regisztráltuk. A hőmérsékletet a ~20 µl-es minta centrumának közelében szabályoztuk ~ 0,1 °C

pontossággal. A modulációs amplitúdó 2 és 35 °C között 2,0 Gauss (G), 35 °C fölött pedig 1,0 Gauss volt, a mikrohullámú teljesítmény 20 mW. 5 perces felvételi időt és 0,2 s időállandót alkalmazva 2048 pontban vettük fel a spektrumot.

Porfirin – liposzóma kötődési állandójának és a kötődés sebességi állandójának meghatározása

A kötődési állandó meghatározását állandó porfirin koncentráció (10^{-7} M) és 10^{-6} M-tól a telítési koncentrációig változó lipid koncentráció mellett végeztük. Mérés előtt a megfelelő lipid koncentrációjú liposzóma oldatokat a porfirinekkal 30 percig 37°C-on inkubáltuk. Az alkalmazott koncentrációk esetében a fluoreszcencia révén emittált fény intenzitása a koncentrációval arányosnak tekinthető. Így a kötődési állandó rögzített porfirin koncentráció esetén az adott hullámhosszon mért fluoreszcencia intenzitásokból határozható meg.

A sebességi állandó meghatározásakor porfirin származékok fluoreszcencia intenzitásának változását mértük a liposzómába való beépülés során az idő függvényében. A mérés előtt és alatt a vizsgált minták hőmérsékletét 18 °C-on (lipidek fázisátalakulási hőmérséklete alatt) illetve 37 °C-on (lipidek fázisátalakulási hőmérséklete fölött) tartottuk. A gerjesztés és detektálás az adott porfirin gerjesztési ill. emissziós maximumán történt. A kapott görbékre a legkisebb négyzetek módszerének alkalmazásával egy, vagy két exponenciális függvényt illesztettünk.

Mikrokalorimetria

A mikrokalorimetriával (DSC) a lipidek fázisátalakulásának két jellemző paraméterét határoztuk meg: a fő fázisátalakulás hőmérsékletet (T_m), valamint a fázisátalakulás félértékszéleségét ($T_{1/2}$). DMPC-t illetve a DMPC:DMPG 9:1 mol/mol arányú keverékét és a fényérzékenyítő anyagot együttesen kloroformban oldottuk fel lipid:porfirin 20:1 mól/mól arányban. A szerves oldószer elpárologtatása után foszfát puffert adtunk hozzá, majd fél órán át rázattuk, a fő fázisátalakulási hőmérséklet feletti hőfokon tartva a rendszert. Ezután 10°C és 40°C közötti hőmérséklettartományban 5°C/perc fűtési sebességgel regisztráltuk a fázisátalakulási görbéket.

Fényforrások

A fotodinamikus reakciók hatásának vizsgálatokor a szenzibilizált mintákat halogén lámpával, (Tungsram – GE Lighting, 12V, 100W) illetve quartz W-halogén lámpával (Newport Oriel, 250W) sugároztuk be. A lámpa intenzitását Ophir Pyro-electric Detector 10A-P (Optronix, Israel) detektorral felszerelt Nova Laser Power/Energy Monitor típusú készülékkel ellenőrizzük. A $\lambda=380$ nm-nél rövidebb hullámhosszú tartományt üveglap alkalmazásával, az infravörös sugárzást az Oriel lámpa használatakor 10 cm vastag vízréteggel szűrtük ki.

Szingulett oxigén kimutatása jodometriával

A jodometriás reagenst (0,2 M kálium-foszfát (pH 6,2), 0,12 M kálium-jodid, 10 μ M ammónium-molibdát) felhasználásig fénytől elzárva hűtőszekrényben tároltuk. A besugárzást megelőzően a reagens oldatát a kívánt koncentráció (0 - 2 μ M) eléréséhez szükséges porfirin származékkal egészítettük ki és sugároztuk be. Az oldat abszorpciós spektrumát meghatározott besugárzási idők után rögzítettük $\lambda=220-600$ nm tartományban. A I_3^- mennyiségére az oldat $\lambda=355$ nm-en mért abszorbanciájából következtethetünk ($\epsilon_{355}=2,47 \times 10^4 \text{ M}^{-1}\text{cm}^{-1}$).

T7 bakteriofág inaktivációja

A fág fertőzőképességét lemezöntéses élőszám meghatározással végeztük, szokványos agar táptalajon tenyésztett *Escherichia coli* (ATCC 11303) baktérium-gyepen. Az inaktiváció mértékét az $\ln(N/N_0)$ értékkel jellemeztük, ahol N az aktuális, N_0 pedig a kezelés előtti tarfoltszámot jelenti.

Porfirinnel szenzibilizált T7 fág fotoinaktivációjának jellemzéséhez besugárzás előtt a porfirinnel szenzibilizált bakteriofág szuszpenziót sötétben 10 percreg inkubáltuk. A porfirinek koncentrációját 0,1-10 μ M között változtattuk, a porfirin/bázispár arány (1/r) 0,02-0,5 tartományban volt. A T7 bakteriofág érzékenységét az inaktivációs hatáskeresztmetszettel jellemeztük (σ [cm^2/J]). A keletkező gyökök szerepének tanulmányozásakor a fenti mintákhoz 1,3-dimetil-2-tioureát (DMTU) vagy NaN_3 -ot illetve 1,3-difenil-izobenzofuránt (DPBF) adtunk.

Agaróz gélelektroforézis

A gélelektroforézis kísérleteket vízszintes elrendezésű agaróz gélek alkalmazásával végeztük, MINI-H800 (Biocenter Laboratóriumi Szolgáltató Kft., Szeged) eszközzel. A teljes T7 bakteriofág, valamint az izolált T7 DNS elektroforéziséhez 1 %-os, a PCR termékek analíziséhez pedig 2 %-os agaróz géleket használtunk. A minták gélbe töltéséhez, valamint a vándorlás követéséhez azokhoz brómfenol kék (0.05%), szukróz (40%), EDTA (0.1 M, pH 8.0), és SDS (0,5%) keverékét adtuk (Sigma géltöltő puffer), mintánként azonos mennyiségben. A géleket etidium-bromiddal festettük, a DNS-sávokat UV-átvilágító felett figyeltük meg. Méret-standardként 1 kb DNS-keveréket vagy a λ fág HindIII restrikciós enzimmal emésztett fragmentumait használtuk.

Polimeráz láncreakció

A T7 fág örökítő anyagának épségét illetve károsodását polimeráz láncreakcióval vizsgáltuk. A reakcióhoz a fág-genom egy 555 bp hosszúságú szakaszát [256] amplifikáltuk 5'-CTGTGTCAATGTTCAACCCG-3', valamint 5'-GTGCCAGCTTGACTTTCTC-3' primerek segítségével (Integrated DNA Technologies, Coralville, IA, U.S.A.). A reakciót mindenkor 12,5 μ l térfogatú mintákon végeztük; a vizsgált DNS-mintákhoz előzetesen optimalizált arányban kevert és hígított primereket, PCR-puffert, dezoxi-ribonukleozid-trifoszfátokat és AmpliTaq Gold DNS-polimeráz enzimet (Perkin Elmer, Wellesley, MA,

U.S.A.) adtunk. Az amplifikálást Perkin Elmer GeneAmp 2700 PCR készülékkel végeztük. A reakció után a termékeket az előző pontban leírtak szerint gélelektroforézissel elemeztük.

Áramlási citometria

A HL-60 sejtek által felvett porfirin származékok mennyiségét áramlási citometriával határoztuk meg. A sejteket RPMI-1640 médiumban oldott, 2.5-20 μM koncentrációjú porfirin származékkal inkubáltuk 0,5-5 órát. Az inkubálási periódus végén az inkubáló elegyet eltávolítottuk, a sejteket kétszer mostuk szérumban mentes tápoldattal majd 100 μl 1 mM-os tripszinnel kezeltük. A tripszin további hatását 10% szérumban tartalmazó HEPES pufferrel gátoltuk (100 mM NaCl, 5,4 mM KCl, 0,4 mM MgCl₂, 0,04 mM CaCl₂, 10 mM HEPES, 20 mM D-glükóz, 24 mM NaHCO₃ és 5 mM Na₂HPO₄, pH 7,4). A sejteket centrifugáltuk (1000 rpm, 5 perc, 4 °C). A felülúszó eltávolítása után a sejteket HPML-ben szuszpendáltuk. Az intracelluláris fluoreszcencia intenzitását BD LSR II (BD Biosciences, UK) áramlási citométerrel detektáltuk ($\lambda_{\text{ex}}=488$ nm, $\lambda_{\text{em}}=670-735$ nm); a kontrol autofluoreszcenciájánál nagyobb intenzitást mutató sejteket számoltuk. Az adatokat FACSDiVa 5.0 software-rel elemeztük.

Lézer pásztázó mikroszkópia

A lézer pásztázó mikroszkóp segítségével tanulmányoztuk a porfirinek élő sejteken belüli lokalizációját. A porfirin származékok sejten belüli lokalizációját Zeiss 710 (Carl Zeiss Microscopy, Jena, Germany) konfokális mikroszkóppal követtük. HT-29 sejteket speciális mintatartóban (Lab-Tek II 8-chamber Slide, Thermo Fisher Scientific Inc. NYSE: TMO) a kísérleteket megelőző 24 órában növesztettünk. A mintákat végül 20 μM porfirin származékkal 3 órát inkubáltuk. A porfirin származékok kimutatásához a mintákat $\lambda=488$ nm-en gerjesztettük, az emissziót $\lambda=650-750$ nm tartományban detektáltuk. Az egyes sejtorganellekben való lokalizáció azonosításához ko-lokalizációs vizsgálatokat végeztünk. A sejtmag DNS-ét SYBR Green I-gyel (inkubációs koncentráció 400 nM; $\lambda_{\text{ex}}=488$ nm, $\lambda_{\text{em}}=520$ nm), a lizozómákat Lyso Tracker Green DND-26-tal (inkubációs koncentráció 50 nM; $\lambda_{\text{ex}}=488$ nm, $\lambda_{\text{em}}=633$ nm), a mitokondriumokat MitoTracker Deep Red FM-mel (inkubációs koncentráció 100 nM; $\lambda_{\text{ex}}=510$ nm, $\lambda_{\text{em}}=665$ nm) jelöltük. A kontroll mintákat csak egy festékkel, illetve jelölő nélküli tápoldatban inkubáltuk. Az adatokat ImageJ software-rel elemeztük.

Adatfeldolgozás

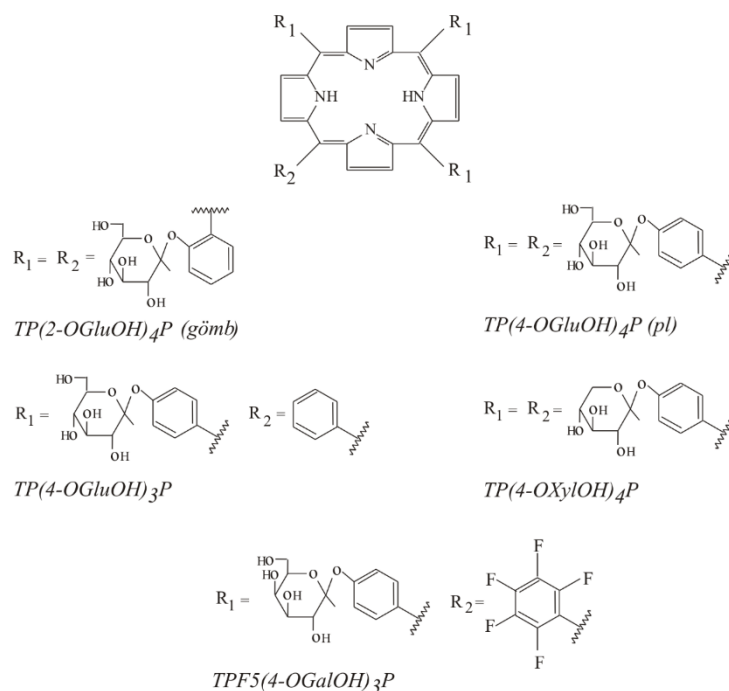
Az adatok feldolgozásához, ahol azt másképp nem jelöltük Microsoft® Excel (Microsoft, Redmond, Washington, U.S.A.) táblázatkezelő illetve Origin® 7.0 (OriginLab, Northampton, MA, U.S.A.) programot használtunk. Az abszorpciós spektrumok felbontásához a kísérleti adatok elméleti függvényekkel való illesztését az Origin® 7.0 programmal végeztük. Az abszorpciós spektrumok felbontásához egy, Zupán Kristóf (akkor Ph.D. hallgató) által készített

programot használtunk, amely a felbontásokat automatikusan, programozható paraméterezéssel végezte el egy-egy spektrumon vagy spektrumsorozaton.

Eredmények

1. Porfirin származékok kötődése modellmembránhoz és lokalizációja membránban

A fotodinamikus reakció tumorelles hatásában előnyt jelenthet, ha a porfirin származék a membrán struktúrákban lokalizálódik, azaz alapvetően hidrofób karakterű. A hidrofób karakter azonban növeli az aggregátumok kialakulásának lehetőségét, ennek révén pedig előnytelenül befolyásolja a fotofizikai tulajdonságokat. Megoldást jelenthet szénhidrát oldalláncok kapcsolása a porfirin származékhoz. Kutatásunkhoz olyan mezo helyzetben glikozilált porfirin származékokat választottunk, amelyek a monoszacharid egységek kémiai szerkezete, száma, anellálása alapján különböznek egymástól. A monoszacharid egység(ek) konjugálása jelentős szerkezeti variabilitást tesz lehetővé, növeli a vegyület vízoldékonyságát, csökkenti aggregációs hajlandóságát, és kevésbé befolyásolja a fotofizikai paramétereiket.

1. ábra A dolgozatban vizsgált mezo-szubsztituált glikozilált porfirinek: 5,10,15,20-tetrakis(2- β -D-glükózil-fenil)porfirin ($TP(2-OGluOH)_4P$), 5,10,15,20-tetrakis(4- β -D-glükózil-fenil)-porfirin ($TP(4-OGluOH)_4P$), 5,10,15-trisz(4- β -D-glükózil-fenil),20-fenilporfirin ($TP(4-OGluOH)_3P$) és 5,10,15-trisz(4- β -D-galaktozil-fenil),20-(2',3',4',5'-pentafluorofenil)porfirin ($TPF5(4-OGalOH)_3$), 5,10,15,20-tetrakis(4- β -D-xilozil-fenil)porphyrin $TP(4-OXylOH)_4P$ szerkezeti képlete

Munkánk során meghatároztuk a porfirin származékok liposzóma kötődési állandóit DMPC-ből készült, valamint negatív töltésű fejcsoportú DMPG-t tartalmazó (DMPC:DMPG=9:1 mól/mól) kis unilamelláris liposzómákhoz.

Megállapítottuk, hogy a konjugátumban szimmetrikus elrendezésben négy glükózt tartalmazó származékok, a TP(2-OGluOH)₄P és a TP(4-OGluOH)₄P kötődési hajlandósága neutrális fejcsoportú liposzómákhoz elhanyagolható. A TP(4-OXylOH)₄P és a TPF5(4-OGalOH)₃P kötődési állandója a hematoporfirin származékok és klorinok esetében meghatározott állandókkal azonos nagyságrendű. Az aszimmetrikus, három glükózt tartalmazó TP(4-OGluOH)₃P kötődési állandója a legnagyobb, értéke a mezoporfirin IX dimetil észteréhez és a mezoporfirin IX dihidrokloridéhoz közeli. Eredményeink azt mutatják, hogy az aszimmetrikus molekula szerkezet és amfifil karakter kedvező a modell membránokhoz való kötődés szempontjából, de a kötődési állandó értékét befolyásolja a molekula mérete és töltéseloszlása is.

Kimutattuk, hogy a fázisátalakulási hőmérséklet alatt a kötődés két sebességi állandóval jellemezhető, függetlenül a liposzóma összetételétől. Az első, gyors lépésben a porfirin kapcsolódik a membrán feji régiójához. Az azt követő, lassú lépésben történik meg a kötött porfirin pozíciójának átrendeződése és lokalizációja a hidrofób membrán régiókban. A kétlépéses kötődési folyamatot támasztja alá a sebességi állandók változása a DMPC koncentrációjával, illetve a porfirin:lipid molaránnyal.

A kötött porfirin liposzómában, a lipid kettős rétegen belüli lokalizációját az egyes lipid régiók fluoreszcens jelzésével és ESR spektroszkópiával tanulmányoztuk. Megállapítottuk, hogy a gömbszimmetrikus TP(2-OGluOH)₄P nem kötődik egyik jelzett membrán régióhoz sem. A szimmetrikusan szubsztituált planáris szerkezetű TP(4-OGluOH)₄P esetében feltételezhetjük annak a fejcsoportok külső felszínéhez való kötődését, a felszínnel kvázi párhuzamos elhelyezkedését.

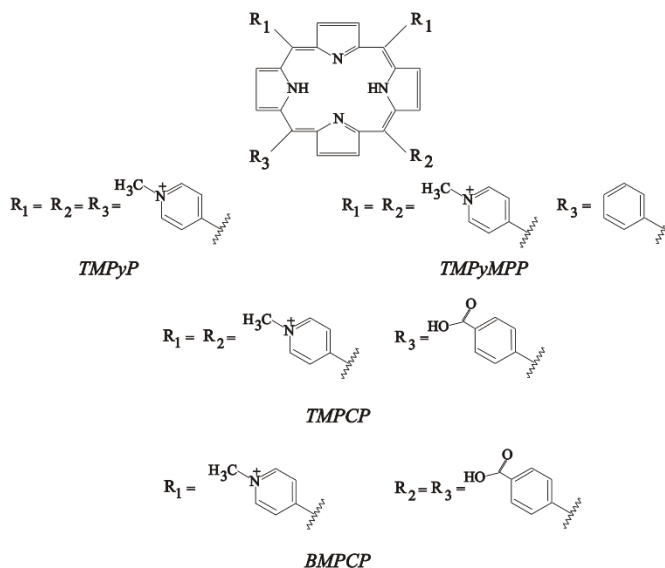
A liposzómához kötött, aszimmetrikus szerkezetű TP(4-OGluOH)₃P és TPF5(4-OGalOH)₃P lokalizációja érinti mind a fejcsoportok környezetét, mind az apoláros oldalláncok régióját. ESR vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a TPF5(4-OGalOH)₃P a szénhidrogén lánc fejcsoportokhoz közelebbi, felső harmadában helyezkedik el.

2. TMPyP kötődése DNS-hez

A négy pozitív töltéssel rendelkező TMPyP kötődését szintetikus oligonukleotidokhoz korábban sokrétűen vizsgálták. Az oligonukleotid szekvenciájának megfelelő megválasztása révén egymástól elkülönítve tanulmányozható kötött formái az interkalált és a kis árokhoz kívülről kapcsolódó TMPyP. E formák spektroszkópiai jellemzői, szerkezete ismertek. Munkánk során a kötött formák kialakulását természetes polinukleotidokon vizsgáltuk, különös tekintettel azok egymás mellett való megjelenésére; a kötődést és a kötött formák megoszlását befolyásoló tényezőkre. Polinukleotidként a T7 bakteriofágból izolált, 40 kb hosszúságú kettős szálú DNS-t használtuk, amely kísérleti körülményeink között B-konformációjú, bázisösszetételére a G-C és A-T bázispárok 50-50 %-os aránya jellemző.

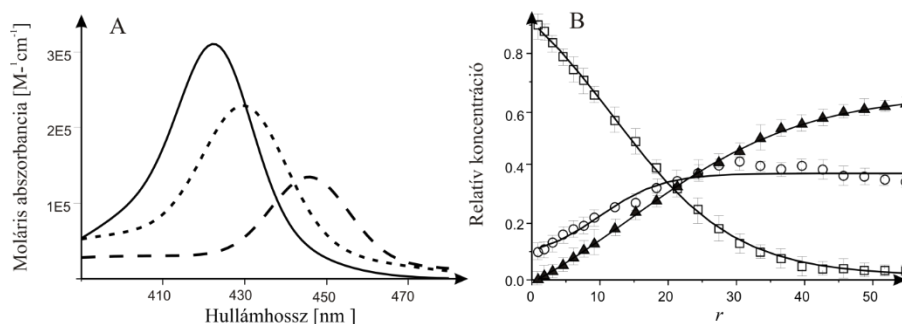
2.1. A kötött formák azonosítása kimutatása és mennyiségének meghatározása

A TMPyP abszorpciós spektrumait rögzítettük a T7 bakteriofágból izolált DNS jelenlétében. Az abszorpciós spektrumok Soret-sávját rögzített feltételek mellett komponens spektrumokra bontottuk fel. Meghatároztuk a komponens spektrumok paramétereit: a

2. ábra A dolgozatban vizsgált kationos porfirinek: 5,10,15,20-tetrakis(1-metil-4-piridinio)porfirin (TMPyP), 5,10,15-trisz(1-metil-4-piridinio),20-monofenilporfirin (TMPyMPP,) 5,10,15-trisz (1-metil-4-piridinio)20-mono(4-karboxifenil)porfirin (TMPCP) és 5,10-bisz(1-metil-4-piridinio)-15,20-di-(4-karboxifenil)porfirin (BMPCP) szerkezeti képlete

maximumokhoz tartozó hullámhossz értékét és a sávok szélességét. Az abszorpciós spektrumok elemzése alapján két kötött forma kialakulása volt kimutatható. Eredményeink szerint a komponens spektrumok maximumhelyei megegyeznek a korábban az irodalomban az interkalált illetve kötött formához rendelt spektrumok maximumhelyeivel. A TMPyP kötött

3. ábra TMPyP szabad állapotú (folytonos vonal), és T7 NP-hez kötött formáinak (külső (- - -) és interkalált (- - -)) rekonstruált abszorpciós spektrumiai (A), és az egyes formák (szabad ($\square$), külső kötött ($\circ$), interkalált ($\blacktriangle$)) megoszlása a bázispár/porfirin molarány (r) függvényében (B)

formáinak kialakulását bizonyítottuk fluoreszcencia lecsengési görbéik és indukált CD spektrumaik elemzésével. Az interkalált forma kialakulását bizonyítottuk továbbá a DNS és TMPyP között létrejövő energia transzfer kimutatásával.

A különböző spektroszkópai módszerekkel nyert eredmények összehasonlító elemzése alapján a kötött formákat az irodalomban korábban oligonukleotidokon kialakuló, egymástól elkülönülten vizsgált interkalált és külső kötött formaként azonosítottuk.

Az abszorpciós spektrumok és fluoreszcencia élettartamok összehasonlító elemzésével meghatároztuk a két kötött forma moláris abszorbanciáját. A moláris abszorbancia ismeretében az abszorpciós spektrumok komponens spektrumainak meghatározásával az egyes kötött formák mennyisége tetszőleges bázispár/porfirin molarányoknál kiszámítható. Megállapítottuk, hogy kis bázispár/porfirin arányoknál a külső kötés, a telítéshez közelítő bázispár/porfirin arányoknál az interkalált forma mennyisége dominál. A telítési érték körül a kötött TMPyP közelítőleg 60 % interkalált, 40% külső kötött forma kialakításában vesz részt. A bázispár arányának további növelésével további átrendeződés tapasztalható a két kötött állapot között az interkalált forma irányába.

2.2. TMPyP kötött formáinak megoszlását befolyásoló tényezők

További bizonyítékot szolgáltatunk TMPyP kötött formáinak korábban már feltételezett bázispreferenciájára vonatkozóan. Kimutattuk az két kötött forma arányának eltolódását a bázisösszetétel függvényében. Magasabb G-C tartalom esetén az interkaláció, míg A-T túlsúly esetén a külső komplex a preferált kötődési mód. A 72 % G-C bázispárt tartalmazó *M. luteus* DNS esetében az interkalált forma mennyisége mintegy másfélszeres a csirke vörösvérsejt DNS-hez képest, ahol a G-C arány csak 32 %.

A DNS-ligandum kölcsönhatásokat a környezeti ionerősség és ionösszetétel, a kétértékű ionok minemúsége és koncentrációja ismerten befolyásolja. A várakozásnak megfelelően az ionerősség növekedésével a csak egyértékű ionokat tartalmazó Tris-HCl pufferben, 67-395 mM ionerősség tartományban egyébként azonos körülmények között, csökken az összes kötött porfirin mennyisége. A kötődés csökkenéshez az egyes kötésmódok nem azonos arányban járulnak hozzá. A DNS kis árok komplexek mennyisége szignifikánsan nem változik a vizsgált ionerősség tartományban; a kötött formák mennyiségének csökkenése teljes egészében az interkaláció csökkenéséből származik.

Kimutattuk, hogy a környezet ionösszetétele, a kétértékű ionok jelenléte befolyásolhatja a DNS-ligandum kölcsönhatást, a kötődés kialakulásának lehetőségét. Azonos ionösszetételű oldatokban a Ca^{2+} és Mg^{2+} nem befolyásolja szignifikánsan sem a telítési bázispár/porfirin arányt, sem a kötött TMPyP kötési formák közötti megoszlását. Ugyanakkor a Ni^{2+} és a Cu^{2+} gátolja a TMPyP kötődését, azon belül is az interkalált forma kialakulását.

3. A két illetve három pozitív töltéssel rendelkező porfirin származékok és peptid-konjugátumaik kötődése DNS-hez

A kationos porfirinek és nukleinsavak kölcsönhatásának kutatásában az irodalomban többnyire négy pozitív töltést hordozó porfirin származékokat választottak. Ugyanakkor egyes vizsgálatok alapján azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy a pozitív töltések száma, elhelyezkedése hogyan befolyásolja a porfirin-polinukleotid kölcsönhatást. A kérdés megválaszolása érdekében kísérleteinkhez egy három (TMPCP) illetve egy két pozitív töltést hordozó (BMPCP) porfirin származékot választottunk. A pozitív töltések mellett ezek a származékok egy (TMPCP) illetve két (BMPCP) negatív töltéssel is rendelkeznek karboxilcsoportjaik révén. Ez alkalmassá teszi azokat peptid konjugátumok szintézisére (TMPCP-4P, BMPCP-4P₂ és TMPCP-AK), amelyek újabb lehetőségeket nyithatnak a kationos porfirinek alkalmazásában.

A porfirin származékok különböző koncentrációjú DNS-t tartalmazó oldatainak abszorpciós spektrumai és azok elemzése alapján azt figyeltük meg, hogy mind a TMPCP mind a BMPCP kötődik a T7 bakteriofágból izolált DNS-hez. A TMPCP esetében két kötött formát mutattunk ki DNS jelenlétében, amelyeket az abszorpciós spektrumok felbontásával nyert komponens spektrumok, az indukált CD spektrumok és a fluoreszcencia élettartamok alapján mint interkalált és külső kötött formát azonosítottunk. Az interkaláció kialakulását támasztotta alá az energiatranszfer megléte a DNS és a TMPCP között. Az interkalált és külső kötött formán kívül más kötött forma jelenlétét a spektroszkópiai eredmények nem támasztották alá. A BMPCP kötött formáinak azonosítása a kötött forma(ák) kis mennyisége miatt bizonytalan. Az energiatranszfer kimutatása és a spektrumkomponensek elemzése az interkalált forma jelenlétére utal.

Az a bázispár/porfirin arány, amelynél a szabad TMPCP mennyisége nullának tekinthető és a kötött állapotok mennyisége nem változik, háromszor akkora (~20), mint a TMPyP esetében. A BMPCP esetében annyit állíthatunk, hogy ez az érték > 50.

Megállapítottuk, hogy a kationos porfirinek tetrapeptid konjugátumaiban a két (BMPCP-4P₂) illetve három (TMPCP-4P) pozitív töltés megléte elégséges ahhoz, hogy a porfirin származék kötődjön a DNS-hez. A kötődést bizonyítja a konjugátumok abszorpciós spektrumának változása a bázispár koncentráció növekedésével, a fluoreszcencia élettartamok fluoreszcencia emissziós spektrumok megváltozása, az indukált CD-jel megjelenés. A két kötött forma kialakulását bizonyítja az abszorpciós spektrumok komponens spektrumainak száma és azok görbe alatti területének változása a bázispár koncentráció függvényében, a fluoreszcencia lecsengési görbék komponenseinek száma és az azokból meghatározott fluoreszcencia élettartamok értéke, az indukált CD spektrumok szerkezete DNS jelenlétében.

A polilizin gerincű elágazó láncú, porfirin egységein három pozitív töltést hordozó konjugátum (TMPCP-AK) feltehetően sztérikus okokból, csak külső kötéssel kapcsolódik a DNS-hez.

A tetrapeptid konjugátumok (BMPCP-4P₂ és TMPCP-4P) a konjugálatlan porfirinhez viszonyított nagyobb kötődési hajlandóságát jelzi a kötött formák mennyiségének meredekebb emelkedése a bázispár koncentrációjának függvényében, és a kisebb telítési bázispár/porfirin mólarányok.

A kötődési folyamat telítési bázispár/porfirin mólarányára különböző módszerekkel kapott eredmények némileg különböznek egymástól, de a származékokra vonatkozó eredmények sorrendje minden esetben megegyezik: TMPyP $\approx$ TMPCP-4P < TMPCP < BMPCP-4P₂ < TMPCP-AK << BMPCP. Láthatóan a sorrend kialakulásában a származék nettó töltése és nem mérete a meghatározó.

4. A TMPyP kötődése nukleoprotein (NP) komplexhez. A kötött formák azonosítása kimutatása és mennyiségének meghatározása

A nukleoprotein komplexek és a kationos porfirinek kölcsönhatásának kvantitatív leírására nem találtunk adatot az irodalomban, holott a természetben a DNS döntően fehérjékkel alkotott komplexeiben fordul elő. Ezért megkíséreltük a TMPyP és természetes nukleoprotein komplexek, a T7 nukleoprotein valamint a HeLa sejtéből izolált nukleoszóma közötti kölcsönhatást kimutatni, a kialakuló kötéseket elemezni, kvalitatív és kvantitatív leírását adni.

A DNS-sel végzett vizsgálatokhoz hasonlóan növekvő koncentrációjú NP jelenlétében rögzítettük a TMPyP abszorpciós spektrumait. Az abszorpciós spektrumok Soret-sávját rögzített feltételek mellett komponens spektrumokra bontottuk fel. Meghatároztuk a komponens spektrumok paramétereit: a maximumokhoz tartozó hullámhosszt és a sávok szélességét.

Az abszorpciós spektrumok felbontásával nyert komponens spektrumok maximumhelyei mindkét NP komplex esetében megegyeztek a korábban az irodalomban az oligonukleotidokhoz való kapcsolódás elemzése során azonosított, és saját munkánk során a DNS-hez való kötődés elemzése során az interkalált illetve külső kötött formához rendelt spektrumok maximumhelyeivel. Ez utóbbihoz képest eltérés mutatkozik a „váll” komponens helyében és sáv szélességében. Ezek alapján itt is két kötött forma kialakulását feltételezhetjük. A kötött formákat az irodalomból ismert interkalált és külső kötött formaként azonosítottuk.

További kötött formák megjelenését a spektroszkópiai eredmények nem támasztották alá, ami a TMPyP szelektív kötődésére mutat.

A TMPyP kötött formáinak kialakulását bizonyítottuk a fluoreszcencia élettartamok és az indukált CD spektrumaik elemzésével. Az interkalált forma kialakulását bizonyítottuk továbbá a nukleoprotein DNS alkotója és TMPyP között létrejövő energia transzfer kimutatásával.

Meghatároztuk a NP komplexekhez történő kötődéskor kialakuló kötött formák mennyiségét a bázispár/porfirin mólarány függvényében. Megállapítottuk, hogy T7 bakteriofág esetében a telítési érték körül a kötött állapotok megoszlása, hasonlóan az izolált DNS-hez való kötődéskor tapasztaltnak: ~60 % interkalált, ~40% külső kötött. Megállapítottuk, hogy kis bázispár/porfirin arányoknál a külső kötés, a telítéshez közelítő bázispár/porfirin arányoknál az interkalált forma

mennyisége dominál. Ettől eltér a nukleoszóma jelenlétében kialakuló kötött formák relatív mennyisége. Itt a teljes bázispár/porfirin arány tartományban a külső kötött forma dominál, részesevé 55% amikor a bázispár/porfirin mólarány 20. Ennél nagyobb relatív NP koncentrációnál már csak az interkalált forma további kialakulása látható.

Az ionerősség növekedésével minden esetben csökken az összes kötött porfirin mennyisége. Ez a csökkenés érinti mind az interkalált, mind a külső kötésben kapcsolódó TMPyP-t.

A TMPyP és NP közötti kölcsönhatás kialakulását 1 mM Ca^{2+} és Mg^{2+} jelenléte – ahogy azt az izolált DNS-hez való kötődésnél is láttuk – nem befolyásolja. A Cu^{2+} , Ni^{2+} gátolja a TMPyP kötődését, mint azt az izolált DNS-nél is megfigyeltük. A kötődés csökkenése elsősorban az interkaláció háttérbe szorításának eredménye.

Fenti eredményeinkkel bebizonyítottuk, hogy a T7 bakteriofág kapszid fehérjének illetve a hiszton fehérjének a jelenléte nem akadályozza a TMPyP DNS-hez való kötődését, de a telítés a két NP esetében megegyezően magasabb bázispár/porfirin arányoknál következik be, mint izolált DNS-nél. Eredményeink szerint a TMPyP szelektíven kötődik a NP DNS-éhez.

5. A két illetve három pozitív töltéssel rendelkező porfirin származékok és peptid-konjugátumaik kötődése nukleoprotein komplexhez

A BMPCP és a TMPCP-AK egyik általunk használt módszer által kimutatható módon sem lép kölcsönhatásba a nukleoprotein komplexekkel.

A TMPCP, a TMPCP-4P és a BMPCP-4P₂ kötődését jelzik a NP jelenlétében kapott abszorpciós spektrumok. A kötött formák azonosítására vonatkozóan az abszorpciós spektrumok felbontása nem ad a korábbiakban látottakhoz hasonlóan egyértelmű, a többi spektroszkópiai módszerrel egybehangzó eredményt, jelezve a módszer alkalmazásának korlátait.

A TMPCP és TMPCP-4P fluoreszcencia lecsengési görbéik két exponenciális komponenssel illeszthető, a kapott élettartamok jó egyezést mutatnak a két kötött formára, az interkalált és külső kötésben résztvevő formákra jellemző értékekkel. Az indukált CD spektrumokban is megjelennek a kötött formákra jellemző sávok, és az interkalált formára jellemző energiatranszfer is kimutatható mindkét esetben. Az abszorpciós spektrumok nem bizonyítják a kétféle kötött forma kialakulását. Ennek oka lehet, hogy a szabad és külső kötött forma megfelelő sávjai nem különíthetők el egymástól.

BMPCP-4P₂ esetében az abszorpciós spektrumok komponens spektrumai alapján egyféle kötött forma mutatható ki bizonyosan. A fluoreszcencia élettartam értéke és a CD spektrumok alapján is csak egyetlen kötött forma kialakulását feltételezhetjük, amely külső kötött formaként azonosítható.

Azonos bázispár/porfirin arányoknál minden esetben több a szabad porfirin származék (TMPCP-re TMPCP-4P-re BMPCP-4P₂) a rendszerben, ha a partnerszabad DNS helyett a NP. Vagyis a NP-ben jelen lévő fehérje kapszid illetve a hiszton fehérjék a BMPCP és TMPCP-AK

kivételével, nem akadályozzák meg, de gátolják a DNS-porfirin származék közötti kapcsolat kialakulását.

A telítési érték alapján felállított sorrendet: $\text{TMPyP} > \text{TMPCP} > \text{TMPCP-4P} > \text{BMPCP-4P}_2$, a NP-porfirin származék esetében a nettó töltés és a származék mérete egyaránt befolyásolja.

6. A porfirin származékok kötődésének hatása a DNS/NP termikus stabilitására

A porfirin származékok jelenlétének a kettős szálú polinukleotid és a nukleoprotein komplexek termikus stabilitására gyakorolt hatását abszorpciós és CD olvadási görbék felvételével elemeztük.

A glikozilált porfirinek, tekintet nélkül a porfirinhez kapcsolt cukor komponens számára és szerkezetére, nem változtatják meg az izolált DNS láncszétválási hőmérsékletét. Ez az eredmény összhangban van azzal a megfigyeléssel, amely szerint a glikozilált porfirinek fotofizikai jellemzői sem változnak meg a DNS jelenlétében.

Minden általunk vizsgált kationos porfirin és azok peptid konjugátumai növelik az izolált DNS láncszétválási hőmérsékletét. A láncszétválási hőmérséklet eltolódása még a BMPCP esetében is megfigyelhető, ami további közvetett bizonyítéka az interkalált forma kialakulásának.

A láncszétválási hőmérséklet növekedése minden porfirin származék esetében a porfirin/bázispár arány lineáris függvénye, ami az interkalált formák szerepét bizonyítja. Az azonos porfirin/bázispár molarányhoz tartozó hőmérséklet eltolódás összhangban van az interkaláció korábban látott relatív valószínűségével.

A T7 NP TMPyP és TMPCP jelenlétében rögzített abszorpciós és CD olvadási görbéiben a fehérje kapszid és DNS szerkezeti átalakulásait világosan el lehet különíteni. Eredményeink azt mutatják, hogy a TMPyP és TMPCP kötődése csak a DNS láncszétválási hőmérsékletét változtatja meg, stabilizálja a DNS szerkezetet, ahogy azt az izolált DNS esetében is láttuk, de nem befolyásolja a fehérje kapszid stabilitását. A DNS fázisátalakulási hőmérséklete változik a porfirin származékok koncentrációjának függvényében, a növekedés lineáris függvénye a porfirin származék koncentrációjának. A spektroszkópiai adatok elemzésének eredményein kívül ezek az eredmények is bizonyítják a TMPyP és TMPCP szelektív kötődését a T7 NP komplex DNS-éhez.

A BMPCP – összhangban a kötődés hiányát bizonyító spektroszkópiai eredményekkel – nem változtatja meg a NP komplexek fázisátalakulási paramétereit.

A nukleoszóma termikus szerkezeti átalakulásában nem különülnek el a DNS-t és a hisztonokat érintő lépések, de a fehérje és a DNS termikus átmenetei a CD olvadási görbék segítségével mégis külön-külön vizsgálhatók. Eredményeink szerint a TMPyP jelenléte destabilizálja a nukleoszóma DNS szerkezetet, ami jól magyarázható a külső kötődés dominanciájával. Ugyancsak csökken a fehérjék fázisátalakulási hőmérséklete. Ennek oka lehet a DNS szerkezetének megváltozása és, mintegy másodlagos hatásként a DNS-fehérje kapcsolat destabilizációja.

Az abszorpciós olvadási görbék szerint a TMPCP-4P és BMPCP-4P₂ is növelik a kapszidbéli DNS termikus stabilitását. A TMPCP-4P nem befolyásolja a fehérje kapszid fellazulására jellemző hőmérsékletet sem. Ugyanakkor a T7 fág CD görbéi azt mutatják, hogy a tetrapeptid konjugátumok, TMPCP-4P és BMPCP-4P₂ koncentrációjukkal összefüggő mértékben csökkentik a fehérje heliciását. Így, egy termikus stabilitást nem befolyásoló tetrapeptid-fehérje kölcsönhatást nem zárhatunk ki.

7. Kationos porfirin származékok sejtfelvétele, sejten belüli lokalizációja

A kationos porfirin származékok felhasználási lehetőségei és hatásmechanizmusuk szempontjából alapvető kérdés, hogy a származék képes-e bejutni illetve felhalmozódni célsejtekben, illetve a sejtbe jutott származék mely sejtalkotó(k)ban halmozódik fel.

Megállapítottuk, hogy áramlási citometriával a vizsgált kationos porfirin származékok mindegyike kimutatható a HL-60 sejtekben. A porfirin pozitív sejtek aránya minden esetben a porfirin koncentráció és az inkubációs idő függvénye. Minden porfirin koncentrációnál és minden inkubációs időtartam után a BMPCP-4P₂-pozitív sejtek aránya volt a legnagyobb.

A tetrapeptid jelenléte a konjugátumban nem egyértelműen befolyásolja – a BMPCP-4P₂ esetében növeli, a TMPCP-4P esetében csökkenti – a sejtfelvételt.

Konfokális mikroszkóppal, kettős fluoreszcens jelzéssel készült felvételeinken a sejtmagot jelölő kromofór és a kationos porfirin származékok nem mutatnak kolokalizációt. Habár ezek a porfirin származékok nagy affinitással kötődnek izolált DNS-hez illetve nukleoprotein komplexhez, intracelluláris környezetben mégsem mutathatók ki a nukleáris DNS közelében, és nem halmozódnak fel a sejtmagban.

Kettős fluoreszcens jelzéssel készült felvételeken a kationos porfirin származékok jelenléte kimutatható a mitokondriumban és a lizoszómában. A két pozitív töltésű BMPCP és tetrapeptid konjugátuma a lizoszómában, míg a három pozitív töltésű TMPCP a mitokondriumban mutatott markánsabb felhalmozódást.

8. A porfirin származékok genotoxicitása

Minden hatóanyaggal kapcsolatban alapvető információ a genetikai apparátusra gyakorolt hatás, az alkalmazás genotoxicitási kockázata. A genotoxicitás jellemzésének gyors, egyszerű, jól reprodukálható megközelítése a T7 bakteriofág, mint kromoszóma modell inaktivációjának mérése. A kémiai ágensek, így a porfirin származékok kötődése a T7 bakteriofág komponenseihez a vírus funkcionális sérülését okozhatják, azaz a kölcsönhatás a bakteriofág fertőzőképességének elvesztését eredményezheti. A genotoxikus hatékonyságra jellemző érték a genotoxicitási index (MI).

A szimmetrikusan szubsztituált neutrális tetrafenil-porfirin származékoknak sötétben nincs fáginaktiváló hatása még 50 μ M koncentrációban sem. Ez az eredmény összhangban van a kötődési vizsgálatok eredményével.

Az aszimmetrikusan szubsztituált tetrafenil-porfirin származékok sötétben is kismértékben genotoxikusnak bizonyultak.

A kationos porfirinek MI értékei követik kötődési hajlandóságuk sorrendjét. A kötődés szerepét bizonyítja az is, hogy a porfirin/bázispár értéket növelve a fáginaktiváció mértéke nő, kinetikája pedig egy-találatos jellegű a telítési koncentráció eléréséig.

9. A porfirin származékok virális fototoxicitásának jellemzése

A porfirin származékok orvosi/biológiai alkalmazási lehetőségeinek alapja a fotodinamikus reakció. A keletkező reaktív termékek, szabadgyökök illetve szingulett oxigén a sejtekben illetve mikroorganizmusokba destruktív folyamatokat indítanak el, amelyek aztán a sejtek illetve vírusok pusztulásához vezethetnek.

Teszteltük és összehasonlítottuk az egyes származékok fototoxicitását T7 bakteriofágon, mint a peplonnal nem rendelkező patogén vírusok modelljén. A bakteriofággal szemben mutatott fototoxicitást az inaktivációs hatáskeresztmetszettel jellemeztük.

Megállapítottuk, hogy habár eltérő mértékben, de besugárzás hatására minden vizsgált porfirin származék csökkentette az aktív fágok számát. A három illetve négy töltéssel rendelkező kationos porfirinek bizonyultak a leghatékonyabbnak a fotodinamikus vírusinaktivációban. A TMPyP-vel szenzibilizált fotodinamikus reakció a víruspartikulumok számát mintegy nyolc nagyságrenddel képes csökkenteni, ami klinikai szempontból is figyelemre érdemes. Az inaktivációs hatáskeresztmetszetek alapján a következő sorrend állítható fel: TMPyP>TMPCP>BMPCP>TPF5(4-OGalOH)₃P> BMPCP-4P₂>TMPCP-4P>TP(4-OgluOH)₄P>TP(4-OgluOH)₃P.

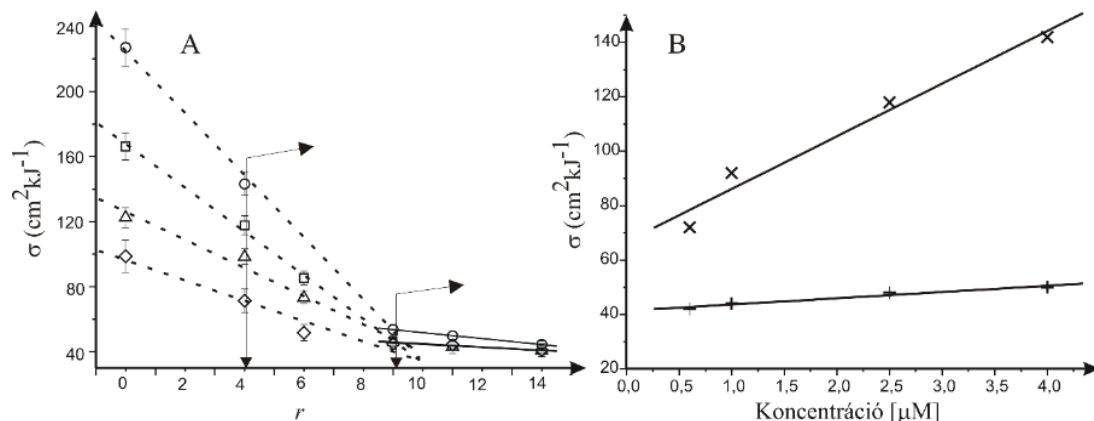
9.1. A fotoreakció mechanizmusa

A vírusinaktivációt eredményezheti mind az I mind a II típusú fotokémiai reakció ezért elemeztük a szabad gyökök illetve a szingulett oxigén szerepét a fotoszenzibilizált vírusinaktivációban. Jodometriás titrálással vizsgáltuk a porfirin származékok relatív szingulett oxigén termelési hatékonyságát. Ennek alapján a dolgozatban vizsgált valamennyi származék alkalmas lehet fotodinamikus reakciókban való alkalmazásra. A kationos porfirinek hatékonyabbnak bizonyultak, mint a glikozilált származékok. A glikozilált porfirinek hatékonyságát csökkentheti fotodegradációjuk, aminek egyik oka abban keresendő, hogy a fotodegradáció különösen, de nem kizárólagosan, érintheti a porfirinek aggregátumait. A tetrapeptid oldalláncok kapcsolása a TMPCP-hez illetve BMPCP-hez ugyancsak szignifikánsan csökkenti azok szingulett oxigén termelési hatékonyságát.

A relatív szingulett oxigén termelési hatékonyságot mutató görbék kezdeti meredeksége, azok sorrendje alátámasztja a származékok vírusinaktivációs hatáskeresztmetszetének különbözőségét.

Az I és II típusú fotokémiai reakció relatív szerepét vizsgálva a vírusinaktivációs kísérleteket elvégeztük az egyes reaktív termékekkel szelektíven kölcsönhatásba lépő scavengerek jelenlétében is. Megállapítottuk, hogy mind a szingulett oxigént mind a szabad gyököket kioltó scavenger jelenléte csökkenti a vírusinaktiváció hatáskeresztmetszetét, de egyik esetben sem

kapunk 0 értéket. Vagyis mind a szingulett oxigén, mind a szabad gyökök jelenléte hozzájárul a bakteriofág fertőzőképességének elvesztéséhez. Hatásuk nem additív, együttes jelenlétük fokozza a fotoszenzibilizáció hatékonyságát. A két folyamat relatív hozzájárulása a fototoxikus hatáshoz az egyes porfirin származékok esetében különböző lehet.

4. ábra (A) A TMPyP-vel szenzibilizált T7 bakteriofág inaktivációs hatáskeresztmetszete ($\square$) a bázipár/porfirin molarány függvényében 4 μM (o), 2,5 μM ($\square$), 1 μM ($\triangle$) és 0,6 μM ($\diamond$) porfirin koncentrációjú oldatokban. A mérési sorozatok pontjaira két szakaszban ($r > 9$ és $r < 9$) illesztettünk regressziós egyenest. (B) A TMPyP-vel szenzibilizált T7 bakteriofág inaktivációs keresztmetszete (σ) a porfirin koncentráció függvényében $r=9$ (+) és $r=4$ (x) bázipár/mólarányú oldatok sorozatában (Tris-HCl puffer, pH7,4).

A kationos porfirinek – különösen TMPyP – kiemelkedő vírusinaktiváló hatékonyságával kapcsolatban joggal merül fel a kérdés, hogy ez a DNS-hez való kötődésüknek köszönhető-e. Ezért megvizsgáltuk a T7 fág kationos porfirinekkel szembeni inaktivációs hatáskeresztmetszetét olyan bázipár/porfirin arányok mellett, hogy azok egy tartományában csak kötött, más tartományában pedig kötött és szabad porfirin is legyen a rendszerben.

Eredményeink azt mutatják, hogy a nem kötött porfirin megjelenése jelentősen növeli σ értékét, továbbá a szabad porfirin koncentrációjának növelésével az inaktivációs hatáskeresztmetszet is meredeken nő. A DNS-hez nem kötött porfirin szignifikánsan nagyobb hatékonyságú a vírusinaktiváció szempontjából, mint a kötött forma. Megállapítható, hogy a porfirin származék kötődése a DNS-hez nem előfeltétele a fotodinamikus vírusinaktiváló hatás megjelenésének.

9.2. A fotoreakció támadáspontja

A kationos porfirinek által indukált fotoreakció hatására a bakteriofágban a fehérje és DNS termikus stabilitása is megváltozik. Ez, valamint a fág részecske elektroforetikus mobilitásának megváltozása arra mutat, hogy a fotokémiai sérülések mind a fehérje szerkezetét, a fehérje-DNS kölcsönhatást, mind a DNS szerkezetét módosítják. Polimeráz láncreakció és gélelektroforézis felhasználásával kimutattuk, hogy lánctörések jöhetnek létre a DNS-ben, valamint keresztkötések alakulhatnak ki a DNS és fehérje rész között.

Az inaktiváció során károsodik a fág DNS-komponense, keresztkötések alakulnak ki a DNS és a kapszid között, valamint megfigyelhető a fág szerkezetének dezorganizálódása is, ami a fehérje komponens izolált sérülésére utal.

Az eredmények azt mutatják, hogy a DNS-hez nem kötődő glikozilált porfirin származék jelenléte és besugárzás együttes hatása a bakteriofág kapszidjának stabilitását csökkenti, de a kapszidon belül elhelyezkedő DNS-t a fotoreakció nem érinti. Elmondhatjuk tehát, hogy a fehérjeburok jelenléte a fág DNS-t megóvja a fág környezetében keletkező reaktív gyökök által keltett sérülésektől.

A kationos porfirin által indukált fotoreakció destabilizálja mind a DNS, mind a kapszid szerkezetét. Mindkét hatás megfigyelhető volt akkor is, ha csak DNS-hez kötött porfirin volt jelen a rendszerben, és akkor is, amikor az előbbieket mellett, a kötőhelyek betöltésén felül, szabad porfirin is megjelent a rendszerben.

A fág inaktivációjában tehát a fehérje és a nukleinsav sérülése egyaránt szerepet játszik. Megállapítható, hogy bár a kationos porfirin szelektíven kötődik a fág nukleinsav részéhez, a szerkezeti változások lokalizációja nem korlátozódik a DNS-re.

A nukleoszómában, a fág nukleoproteinhez hasonlóan a kationos porfirinek által indukált fotokémiai reakciók érintették mind a fehérje, mind a DNS szerkezetét. Sőt, azonos porfirin koncentráció mellett az olvadási görbék paramétereinek eltolódása kifejezettebb volt. Ez a nukleoprotein komplexek eltérő szerkezetén túl magyarázható a kötött formák relatív mennyiségének különbözőségével is. Az interkalált forma hipokromicitása nagyobb, mint a kisárokba kötött porfiriné, így a külső kötés dominanciája azonos mennyiségű kötött porfirin esetén nagyobb abszorbanciát jelent.

Az eredmények gyakorlati jelentősége

A porfirin származékok legfontosabb biomedicinális alkalmazása a fotodinamikus terápia. A már ismert és eredményesen alkalmazott, törzskönyvezett származékok mellett folyamatos intenzív kutatás folyik az eljárás hatékonyságát és specificitását növelő származékok felderítése érdekében.

A glikozilált porfirin származékok lokalizációjára vonatkozó eredményeink rámutattak arra, hogy az aszimmetrikus térszerkezet és amfifil karakter előnyösen befolyásolja a sejtmembránon belüli elhelyezkedést. Ezt figyelembe véve további glikozilált konjugátumok tervezése és szintézise valósult meg. Ezek hatékonyságát a malignus sejtek nekrozisában in vitro és in vivo kísérletek is bizonyították.

A fotodinamikus reakció hatásának szelektivitását részben biztosítja a megvilágító fény irányított alkalmazása. Tovább növelhető a szelektív hatás a fényérzékenyítő aktivitásának módosításával. Kimutattuk, hogy a TMPyP fotofizikai paramétereit, fotobiológiai hatékonysága jelentősen módosul DNS-hez való kötődéskor. Ezzel a fényérzékenyítő lokális deaktiválása/aktiválása érhető el.

A vírusfertőzések leküzdése és terjedésének megakadályozása folyamatos kihívást jelent az orvostudomány számára. A fotodinamikus vírusinaktiváció már eddig is szerepelt a sikerrel alkalmazott módszerek sorában. A glikozilált, de különösen a kationos porfirin származékok hatékony fényérzékenyítőknek bizonyultak a peplon nélküli modell vírus inaktivációjában. Ez jelentős előrelépés a peplon nélküli patogén vírusok elleni fellépésben. Az inaktiváció hatásmechanizmusával kapcsolatos eredményeink hozzájárulhatnak a PDI hatékonyságának növeléséhez, a vérkészítmények és víztartalékok fertőtlenítésében már alkalmazott eljárások fejlesztéséhez.

Eredményeink hozzájárultak a porfirin-DNS komplexeket tartalmazó nanorészecskék tervezéséhez és gyakorlati felhasználásának kidolgozásához is. A TMPyP és 3,3'-diethyl-2,2'-tiatrikarbocianin jodid hatékony FRET donor-akceptor párt képezhet. Az ehhez szükséges megfelelő térbeli elhelyezkedésüket a DNS lánc biztosíthatja, amihez mindkét vegyület interkalációval kapcsolódhat. Az így kialakuló struktúra ígéretes kiindulása lehet nanorészecskék tervezésének. A porfirin származék DNS-hez kapcsolódása révén megjelenő indukált kiralitása alapot adhat kiralitás felismerő nanostruktúrák tervezéséhez, előállításához.

Közlemények

A disszertáció alapjául szolgáló in extenso közlemények:

Első vagy utolsó szerzős

1. Csik, G., Balog, E., Voszka, I., Tölgyesi, F., Oulmi, D., Maillard, Ph., Momenteau, M. (1998) Glycosylated Derivatives of Tetraphenyl Porphyrin: Photophysical Characterisation, Self-Aggregation and Membrane-Binding J. Photochem. Photobiol. B: Biol. 44(3), 216-224. (IF:1,365)
2. Voszka, I., Galántai, R., Maillard, Ph., G. Csik, G. (1999) Interaction of glycosylated tetraphenyl porphyrins with model lipid membranes of different composition. J. Photochem. Photobiol. B: Biol. 52(1-3), 92-98. (IF:1.835)
3. Gábor, F., Szolnoki, J., Tóth, K., Fekete, A., Maillard, Ph., Csik, G. (2001) Photo-induced inactivation of T7 phage sensitized by symmetrically and asymmetrically substituted tetraphenyl porphyrin: Comparison of efficiency and mechanism of action. Photochem. Photobiol. 73(3), 304-311. (IF:2.146)
4. Egyeki, M., Turóczy, G., Toth, K., Fekete, A., Maillard, Ph., Csik, G. (2003) Photodynamic inactivation of porphyrin sensitized T7 phage: Efficiency and mechanism of action. Acta Pharmac. Hungarica. 73(2), 97-102.
5. Egyeki, M., Turóczy, G., Majer, Zs., Tóth, K., Fekete, A., Maillard, Ph., Csik, G. (2003) Photosensitized Inactivation of T7 Phage as surrogate of non-enveloped DNA viruses. Efficiency and Mechanism of Action. BBA-General Subj. 1624(1-3), 115-124. (IF:2,557)
6. Zupan, K., Herényi, L., Toth, K., Majer, Z., Csik, G. (2004) Binding of Cationic Porphyrin to Isolated and Encapsidated Viral DNA Analyzed by Comprehensive Spectroscopic Methods. Biochemistry 43(28), 9151-9159. (IF:4,008)
7. Zupán, K., Herényi, L., Tóth, K., Egyeki, M., Csik, G. (2005) Binding of cationic porphyrin to isolated DNA and nucleoprotein complex – quantitative analysis of binding forms under various experimental conditions. Biochemistry 44(45), 15000-15006. (IF:3,848)
8. Hudecz F., Bánóczy Z. Csik G. (2005) Medium-sized peptides as built in carriers for biologically active compounds. Med. Res. Rew. 25(6), 679-736. (IF:7.964)
9. Zupán, K., Egyeki, M., Tóth, K., Fekete, A., Herényi, L., Módos, K., Csik, G. (2008) Comparison of the efficiency and the specificity of DNA-bound and free cationic porphyrin in photodynamic virus inactivation. J. Photochem. Photobiol. B: Biol. 90(2), 105–112. (IF: 1,838)
10. Csik, G., Egyeki, M., Herényi, L., Majer, Z., Toth, K. (2009) Role of structure-proteins in the porphyrin-DNA interaction. J. Photochem. Photobiol. B: Biol. 96(3), 207-215. (IF: 1.871)
11. Mező, G., Herényi, L., Habdas, J., Majer, Z., Myśliwa-Kurdziel, B., Tóth, K., Csik G., (2011) Syntheses and DNA binding of new cationic porphyrin-tetrapeptide conjugates. Biophys. Chem. 155(1), 36-44. (IF:2,203)
12. Orosz, Á., Mezo, G., Herényi, L., Habdas, J., Majer, Z., Myśliwa-Kurdziel, B., Tóth, K., Csik, G. (2013) Binding of new cationic porphyrin-tetrapeptide conjugates to nucleoprotein complexes. Biophys. Chem. 177-178, 14-23. (IF 2,319)

13. Orosz, Á., Bószé, S., Mező, G., Szabó, I., Herényi, L., Csik, G. (2017) Oligo- and polypeptide conjugates of cationic porphyrins: binding, cellular uptake, and cellular localization. *Amino Acids*. 49(7), 1263-1276. (IF 2,906)

Társszerzős:

14. Voszka, I., Szabó, Zs., Csik, G., Maillard, Ph., Gróf, P. (2005) Interaction of tetraphenylporphyrin derivatives with DPPC-liposomes: an EPR study. *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 79(2), 83-88. (IF:1,597)t
15. Voszka, I., Budai, M., Szabo, Z., Maillard, P., Csik, G., Grof, P. (2007) Interaction of photosensitizers with liposomes containing unsaturated lipid. *Chem. Phys. Lipids* 145 (2), 63-71. (IF 2,396)

A disszertáció alapját képező közlemények összesített impakt faktora: 38,853

További közlemények

A kandidátusi (PhD) fokozat megszerzése előtti in extenso közlemények:

Első vagy utolsó szerzős:

1. Rontó, G., Tóth, K., Gáspár, S., Csik, G. (1992) Phage nucleoprotein - psoralen interaction: quantitative characterization of dark and photoreaction (Invited Review), *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 12(1), 9-27. (IF:1,791)
2. Csik, G., Besson, T., Coudert, G., Guillaumet, G., Nocentini, S. (1993) Biophysical and biological properties of newly synthesized dioxinocoumarin derivatives I. Dark effect on T7 phage and HeLa cells, *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 19(2), 119-124. (IF:1,861)
3. Csik, G., Rontó, Gy., Nocentini, S., Averbeck, S., Averbeck, D., Besson, T., Coudert, G., Guillaumet G. (1994) Biophysical and biological properties of newly synthesized dioxinocoumarin derivatives. Part II: Dark and photoinduced effects on T7 phage, yeast and HeLa cells, *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 24(2), 129-139. (IF:1,784)

Társszerzős:

4. Rontó, Gy., Fidy, J., Fekete, A., Tóth, K., Csik, G., Gáspár, S. (1986) Structural and functional changes of bacteriophage-nucleoproteins by dark- and photoreaction with furocoumarins, *Studia Biophys.* 112(1), 63-70. (IF:0,211)
5. Tóth, K., Csik, G., Rontó, Gy. (1987) Salt effects on the bacteriophage T7 - II. Structure and activity changes, *Physiol. Chem. and Phys. and Medical NMR* 19(1), 67-74. (IF:0,295)
6. Rontó, Gy., Tóth, K., Csik, G., Feigin, L.A., Svergun, D.I., Dembo, A.T., Shtikova, E.V. (1988) Loosening of the phage structure in a low ionic strength environment, *Eur. Biophys. J.* 15(5), 293-298. (IF:1,887)
7. Tóth, K., Csik, G., Averbeck, D. (1988) Characterization of new furocoumarin derivatives by their dark and light mediated action on RNA bacteriophage MS2, *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 2(2), 209-220. (IF:1,784)
8. Tóth, K., Csik, G., Rontó, Gy. (1990) Dark and photoreactivity of 4'-aminomethyl-4,5',8-trimethylpsoralen with phage T7, *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 5(2), 167-178. (IF:1,594)

A kandidátusi (PhD) értekezés előtti közlemények összesített impakt faktora: 11,207

A kandidátusi (PhD) értekezését követően megjelent in extenso közlemények:**Első vagy utolsó szerzős**

1. Voszka, I., Maillard, Ph., Momenteau, M. Csik, G., (1998) Effects of tetraphenyl porphyrin derivatives on red blood cells and model systems. *Med. Sci. Monitor* 4(4), 600-606.
2. Gábor, F., Szocs, K., Maillard, Ph., Csik, G., (2001) Photobiological activity of exogenous and endogenous porphyrin derivatives in *Escherichia coli* and *Enterococcus hirae* cells, *Rad. Environ. Biophys.* 40(2), 145-151 (IF:1,776)
3. Egyeki, M., Tóth, K., Waldeck, W., Schmezer, P., Langowski, G. Csik, G. (2006) DNA damaging capability of hematoporphyrin derivative towards DNAs of various accessibilities. *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 84(2), 119-127. (IF:1,909)

Társszerzős:

4. Valduga, G., Bianco, G., Csik, G., Reddi, E., Masiero, L., Garbisa, S., Jori, G. (1996) Interaction of hydro and lipophilic phthalocyanines with cells of different metastatic potential, *Biochem. Pharmacol.* 51(5), 585-590. (IF:2,612)
5. Gábor, F., Csik, G., Ronto, G. (1997) Interaction of Zn-phthalocyanine-tetrasulfonate with different types of bacterial cells. *Med. Sci. Mon.* 3(3), 294-298.
6. Szócs, K., Gábor, F., Csik, G., Fidy, J. (1999) delta-Aminolaevulinic acid-induced porphyrin synthesis and photodynamic inactivation of *Escherichia coli* B. *J. Photochem. Photobiol. B: Biol.* 50(1), 8-17. (IF1,835)
7. Koczan, G., Csik, G., Csampai, A., Balog, E., Bosze, S., Sohar, P., Hudecz, F. (2001) Synthesis and characterisation of 4-ethoxy-methylene-2-[1]-naphthyl-5(4H)-oxazolone and its fluorescent amino acid derivatives. *Tetrahedron* 57(21), 4589-4598. (IF: 2,276)
8. Szocs, K., Csik, G., Kaposi, A.D., Fidy, J. (2001) In situ detection of ALA-stimulated porphyrin metabolic products in *Escherichia coli* B by fluorescence line narrowing spectroscopy. *BBA – Mol. Cell Res.* 1541(3), 170-178. (IF:3,000)
9. Bősze, Sz., Hudecz, F., Igaz, P., Ortutay, Zs., Csík, G., Falus, A., Tóth, S. (2003) Interleukin-6 N-terminal peptides modulate the expression of the *junB* protooncogene and the production of fibrinogen on HepG2 cells. *Biol. Chem.* 384(3), 409-421. (IF:2,606)
10. Bosze, S., Igaz, P., Toth, S., Csik, G., Szabo, R., Ortutay, Zs., Falus, A., Hudecz, F. (2003) Effect of synthetic IL-6 peptides on *junB* expression and fibrinogen production of HepG2 cells. *Chimica Oggi – Chem. Today* 21(6), 27-34. (IF: 0,257)
11. Bősze, Sz., Csik, G., Kóczán, Gy., Hudecz, F. (2006) Synthesis and spectroscopic properties of 4-ethoxymethylene-2-(1)-naphthyl-5(4H)-oxazolone labelled fluorescent peptides. *Biopolymers* 81(2), 81-91. (IF:2,480)
12. Reményi, J., Csik, G., Kovács, P., Reig, F., Hudecz, F. (2006) The effect of the structure of branched polypeptide carrier on intracellular delivery of daunomycin. *BBA - Biomembranes* 1758(3), 280-289. (IF: 3,587)
13. Herenyi, L., Veres, D., Bekasi, S., Voszka, I., Modos, K., Csik, G., Kaposi, A.D., Fidy, J. (2009) Location of Mesoporphyrin in Liposomes Determined by Site-Selective Fluorescence Spectroscopy. *J. Phys. Chem. B* 113(21), 7716-7724. (IF: 3,471)
14. Miklán, Z., Orbán, E., Csik, G., Schlosser, G., Magyar, A., Hudecz, F. (2009) New daunomycin-oligoarginine conjugates: synthesis, characterization, and effect on human leukemia and human hepatoma cells. *Biopolymers* 92(6), 489-501. (IF: 2,605)

15. Orbán, E., Mezo, G., Schlage, P., Csik, G., Kulić, Z., Ansorge, P., Fellingner, E., Möller, H.M., Manea, M. (2011) In vitro degradation and antitumor activity of oxime bond-linked daunorubicin-GnRH-III bioconjugates and DNA-binding properties of daunorubicin-amino acid metabolites. *Amino Acids* 41(2), 469–483. (IF:4,106)
16. Orbán E., Manea M, Marquadt A., Bánóczy Z., Csik, G., Fellingner, E., Bősze, S., Hudecz F. (2011) A new daunomycin-peptide conjugate: Synthesis, characterization and the effect on the protein expression profile of HL-60 cells in vitro. *Bioconj. Chem.* 22(10), 2154-2165. (IF:4,930)
17. Veres, D., Böcskei-Antal, B., Voszka, I., Módos, K., Csik, G., Kaposi, A.D., Fidy, J., Herényi, L. (2012) Comparison of binding ability and location of two mesoporphyrin derivatives in liposomes explored with conventional and site-selective fluorescence spectroscopy. *J. Phys. Chem. B* 116(32), 9644-9652. (IF:3,696)
18. Albert, E., P. Albouy, A., Ayrál, A., Basa, P., Csik, G., Nagy, N., Roualdès, S., Rouessac, V., Sáfrán, G., Suhajda, Á., Zolnai, Z., Hórvölgyi, Z. (2015) Antibacterial properties of Ag–TiO₂ composite sol–gel coatings. *RSC Advances* 5(73), 59070-59081. (IF:3,840)
19. Vörös, Z., Csík, G., Herényi, L., Kellermayer, M.S.Z. (2017) Stepwise reversible nanomechanical buckling in a viral capsid. *Nanoscale* 9(3), 1136-1143. (IF:7,233)
20. Hornyák, I., Csik, G., Lukacs, M., Herke, V., Balazs Horvathy, D., Lacza, Zs. (2017) Sustained release of a biodegradable alginate coating covering chemically unbound gentamicin on human bone allograft; and a method for colorimetric drug release measurement. *SOJ Pharmacy & Pharmaceutical Sci.* 4(1), 1-6. (IF:1,922)
21. Kellermayer, M.S.Z., Vörös, Z., Csík, G., Herényi, L. (2018) Forced phage uncorking: Viral DNA ejection triggered by a mechanically sensitive switch. *Nanoscale* 10(4), 1898-1904. (IF:6,970)
22. Nagy, T.M., Knapp, K., Illyés, E., Timári, I., Schlosser, G., Csik, G., Borics, A., Majer, Z., Kővér, K.E. (2018) Photochemical and structural studies on cyclic peptide models. *Molecules* 23(9), Article number 2196 (IF:3,060)
23. Vörös, Z., Csík, G., Herényi, L., Kellermayer, M. (2018) Temperature-dependent nanomechanics and topography of bacteriophage T7. *J. Virology* 92(20), Paper e01236-18 (IF 4,324)

A kandidátusi (PhD) fokozat megszerzését követő egyéb közlemények összesített impakt faktora: 64,664

Könyvfejezetek

1. Tóth, K., Csik, G., Rontó Gy. (1991) Quantitative characterization of photosensitizer - nucleoprotein interaction In *Light in Biology and Medicine*, Vol. 2. (eds. by Douglas, R.H., Moan, J., Ronto, G.). Plenum Press pp. 211-218.
2. Bősze, Sz., Kóczán, Gy., Csik, G., Falus, A., Hudecz, F. (1999) A new fluorophore for peptide labelling: Synthesis and analysis of its interaction with interleukin-6 receptor. In *Innovation and perspectives. in solid phase synthesis and combinatorial libraries*, ed. by R. Epton, Mayflower (Birmingham) pp. 189-192.
3. Bősze, Sz., Csík, G., Illyés, E., Kóczán, Gy., Sebestyén, F., Hudecz, F. (2001) Synthesis and spectroscopic characterisation of tryptophan containing peptides labelled with 4-ethoxymethylene-2-[1]-naphthyl-5(4h)-oxazolone or 4-[7-hydroxycoumarin]acetic acid. In

Peptides 2000: Proceedings of the 26th European Peptide Symposium (eds. Martinez, J., Fehrentz, J.A.) Paris, Franciaország : Éditions EDK, pp. 605-606.

4. Csík, G., Gróf, P., Knapp, K., Nemes, A., Majer, Zs. (2014) Trp-mediated photoreduction of disulfide bonds modelling by peptides. In: Peptide Science 2013 Proceedings of the 4th Asia-Pacific International Peptide Symposium, 50th Japanese Peptide Symposium (eds. Nishiuchi, Y., Teshima, T.) Tokyo, Kyoto: Japanese Peptide Society, pp. 185-188.
5. Orosz, A., Csik G, (2016) Peptide/protein conjugates of photosensitizers. in Amino Acids, Peptides and Proteins, SPR Volume 40,(eds, Ryadnov, M. and Hudecz F.) Royal Society of Chemistry, London pp 100-145.

Tudományos összesítés:

Összes első vagy utolsó szerzős közlemény impakt faktora: 43,981

Az összes közlemény impakt faktora: 118,555

Független hivatkozások száma: 566